O‘SMIR YOSHLARDA KASBIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA METODLARI

Islomova Vazirabonu Jo'raqul qizi
Samarqand viloyati Narpay tuman 67-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘smir yoshlarda kasbiy tafakkurni rivojlantirishning dolzarbligi, uning tarkibiy qismlari hamda samarali metodologiyasini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Zamonaviy mehnat bozori sharoitida yoshlarning to‘g‘ri kasb tanlashi va kelajakdagi faoliyatiga ongli ravishda tayyorlanishi jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot kasbiy tafakkurni shakllantiruvchi asosiy komponentlarni aniqlash va ularni rivojlantirishga qaratilgan amaliy yondashuvlarni taklif etishga qaratilgan bo‘lib, maktab, oila va jamoatning o‘zaro hamkorligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: kasbiy tafakkur, o‘smirlar, kasbga yo‘naltirish, ta’lim, shaxsiy rivojlanish, metodologiya, mehnat bozori.

Kirish

Bugungi globallashuv va texnologik inqilob davrida mehnat bozori doimiy ravishda o‘zgarib, yangi kasblar paydo bo‘lmoqda va mavjudlari transformatsiyaga uchramoqda. Bunday sharoitda, yoshlarning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashi va ushbu tanlovga mos ravishda rivojlanishi nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligi uchun ham fundamental ahamiyat kasb etadi. O‘smirlik davri shaxsning shakllanishi, o‘zligini anglab yetishi va hayotiy rejalarni tuzishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda ularda kasbiy tafakkurni rivojlantirish masalasi dolzarblikka ega bo‘ladi.

Kasbiy tafakkur – bu shaxsning o‘z kasbiy faoliyatini rejalashtirish, tahlil qilish, muammolarni hal etish, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish va kelajakni

bashorat qilish qobiliyatlarini o‘z ichiga olgan kompleks psixologik jarayondir. Bu tafakkur shaxsni kasbiy tanlovga tayyorlash bilan birga, kasbiy faoliyat davomida ham uning samaradorligini oshiradi. O‘smirlarda bu turdagi tafakkurning yetishmasligi noto‘g‘ri kasb tanlash, kasbiy moslashuv muammolari va shaxsiy norozilikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, ta’lim muassasalari, oila va jamoatchilik tomonidan o‘smirlarda kasbiy tafakkurni tizimli ravishda rivojlantirish zarurati tug‘iladi.

Ushbu maqolaning maqsadi o‘smir yoshlarda kasbiy tafakkurni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslarini o‘rganish, uning asosiy komponentlarini aniqlash hamda ta’lim-tarbiya jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan samarali metod va yondashuvlarni tahlil qilishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot nazariy-tahliliy yondashuvga asoslangan bo‘lib, ilmiy adabiyotlarni (pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, kasbga yo‘naltirish nazariyalari bo‘yicha), ta’lim sohasidagi xalqaro va milliy strategiyalarni, shuningdek, amaliy tajribalarni o‘rganish orqali amalga oshirildi. Maqolani yozishda tizimli tahlil, sintez, qiyosiy tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Xususan, kasbiy tafakkurning tarkibiy qismlarini aniqlashda kognitiv psixologiya va shaxs rivojlanishi nazariyalari asos qilib olindi. Kasbiy tafakkurni rivojlantirish metodlarini shakllantirishda esa interfaol o‘qitish, loyihaviy yondashuv va amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim prinsiplariga e’tibor qaratildi. Tadqiqotda o‘smirlarning yosh xususiyatlari va ularning kasbiy qiziqishlarini inobatga olish muhim jihat sifatida qaraldi.

Natijalar

O‘smir yoshlarda kasbiy tafakkurni rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan nazariy tahlil va adabiyotlar sharhi quyidagi asosiy natijalarni aniqladi:

1. **Kasbiy tafakkurning asosiy komponentlari:**
   - **Kasbiy bilim va ma’lumotlarga egalik:** Turli kasblar, ularning talablari, mehnat bozori tendensiyalari haqida tushunchaga ega bo‘lish.
   - **Tanqidiy fikrlash:** Kasbiy axborotni tahlil qila olish, uning ustun va kamchiliklarini baholash, stereotiplardan xoli bo‘lish.
   - **Muammolarni hal qilish qobiliyati:** Kasbiy vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolarga ijodiy va samarali yechim topish.
   - **Mantiqiy tahlil va prognoz qilish:** Kasbiy tanlovning uzoq muddatli oqibatlarini baholash, kelajakdagi o‘zgarishlarni oldindan ko‘ra bilish.
   - **Moslashuvchanlik va ijodkorlik:** O‘zgaruvchan mehnat sharoitlariga tez moslashish, yangi g‘oyalar va yondashuvlarni yaratish.
   - **Maqsadga intilish va rejalashtirish:** Aniqlangan kasbiy maqsadlarga erishish uchun bosqichma-bosqich reja tuza olish va uni amalga oshirish.
   - **O‘z-o‘zini anglash:** O‘z qobiliyatlari, qiziqishlari, kuchli va zaif tomonlarini ob’ektiv baholash.
2. **Kasbiy tafakkurni rivojlantirishning samarali metod va yondashuvlari:**
   - **Maktab ta’limi doirasida:**
     - **Integratsiyalashgan darslar:** Turli fanlar orqali kasblarga oid ma’lumotlar berish, fanlararo bog‘liqlikni ko‘rsatish.

- **Kasbiy orientatsiya xonalari va markazlari:** Maxsus jihozlangan xonalarda kasbiy simulyatsiyalar, virtual ekskursiyalar tashkil etish.
  - **Psixologik-diagnostik testlar:** O‘quvchilarning qiziqishlari, moyilliklari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash.
  - **Seminar-treninglar va master-klasslar:** Mutaxassislar ishtirokida kasblar haqida chuqur ma’lumot berish, amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish.
  - **Mutaxassislar bilan uchrashuvlar:** Turli soha vakillari bilan muloqot qilish imkoniyatini yaratish, ularning tajribalaridan o‘rganish.
  - **Kasbga oid ekskursiyalar:** Korxona, tashkilot va ishlab chiqarish obyektlariga sayohatlar uyushtirish.

- **Loyihaviy va tadqiqot ishlari:** O‘quvchilarni real kasbiy muammolarni hal qilishga yo‘naltirish, ijodiy yondashuvni rivojlantirish.

- **Oila muhitida:**

- **Ota-onalar bilan suhbatlar:** Farzandlarining kasbiy qiziqishlari, orzulari haqida ochiq va samimiy muloqot.
- **Ota-onalarning o‘rnak bo‘lishi:** O‘z kasbiy tajribalari, muvaffaqiyat va qiyinchiliklari haqida hikoyalar.
- **Farzandning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash:** Kasbiy to‘garaklarga qatnashish, adabiyotlar o‘qishga rag‘batlantirish.

- **Jamoat va ijtimoiy muhitda:**

- **Kasbiy festivallar va yarmarkalar:** Turli kasblarni namoyish etish, yoshlarning qiziqishlarini uyg‘otish.
- **Volontyorlik faoliyati:** Turli sohalarda amaliy tajriba orttirish, ijtimoiy mas’uliyatni his qilish.
- **Mentorlik dasturlari:** Tajribali mutaxassislarni o‘smirlarga biriktirish, ularni kasbiy rivojlanish yo‘lida qo‘llab-quvvatlash.

Muhokama

Olingan natijalar o‘smir yoshlarda kasbiy tafakkurni rivojlantirish kompleks va ko‘p bosqichli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Bu jarayon nafaqat bilimlarni berish, balki shaxsiy fazilatlarni shakllantirish, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishni ham o‘z ichiga oladi. Yuqorida sanab o‘tilgan metodlar o‘smirlarning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va kelajakdagi mehnat bozorining talablarini hisobga olgan holda qo‘llanilishi lozim.

Maktab ta’limi kasbiy tafakkurni rivojlantirishda markaziy rol o‘ynaydi, chunki u tizimli bilim va ko‘nikmalarni berish, shuningdek, turli kasbiy faoliyat turlari bilan tanishtirish imkoniyatiga ega. Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarda fanlararo bog‘liqlikni tushunish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam bersa, loyihaviy

ishlar ularning amaliy muammolarni hal etish qobiliyatini oshiradi. Psixologik testlar esa o‘smirlarning o‘zini anglash jarayonini tezlashtiradi, bu esa to‘g‘ri kasb tanlash uchun asosdir.

Oila va jamoatning ishtiroki bu jarayonni yanada samarali qiladi. Oiladagi kasbga yo‘naltirilgan suhbatlar, ota-onalarning o‘rnak bo‘lishi va farzandlarining qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi ularda kasbga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Jamoatdagi kasbiy festivallar va volontyorlik faoliyati esa yoshlarga kasbiy dunyoni bevosita o‘rganish, tajriba orttirish va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Mentorlik dasturlari tajribali mutaxassislardan shaxsan o‘rganish va kasbiy yo‘nalishda to‘g‘ri yo‘l tanlashda muhim qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydi.

Ushbu tadqiqot nazariy xarakterga ega bo‘lganligi sababli, uning asosiy cheklovi empirik ma’lumotlarning yo‘qligidir. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu metodologiyaning amaliy samaradorligini o‘rganish maqsadida uzoq muddatli eksperimentlar va monitoring dasturlarini o‘z ichiga olishi mumkin. Shuningdek, turli mintaqalar va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlardagi o‘smirlarning kasbiy tafakkurini rivojlantirish xususiyatlarini qiyosiy o‘rganish ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘smir yoshlarda kasbiy tafakkurni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Bu jarayon shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyati, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va ijtimoiy barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Kasbiy bilimlarni egallash, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik va o‘z-o‘zini anglash kabi komponentlarni o‘z ichiga olgan kasbiy tafakkurni rivojlantirish uchun maktab, oila va jamoatchilikning kompleks va integratsiyalashgan yondashuvi zarur. Taklif

etilgan metod va yondashuvlar yoshlarning kelajakda o‘z joyini topishiga, jamiyatda faol ishtirok etishiga va Vatanimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ma’ruzalar matni “Bolalar psixologiyasi” Toshkent-2001
2. www.ziyonet. Uz kutubxonasi

1. Ona tili. Umumiy o‘rta ta’limning milliy o‘quv dasturi. T.: 2020. 170 b.

5. Axborot portali.-URL: http://communication_psychology.academic.ru